Un estudi seriós sobre aquesta part important de la literatura que és la novel·la històrica no s'ha produït encara, tot i el seu evident interès; no estem ni capacitats per fer-ho ni seria pas aquest el moment d'intentar-ho, però la lectura atenta de Pels camins del temps d'Isabel Ledo ens permet indicar, en classificar-la de novel·la fidel a la història, que no totes les anomenades novel·les històriques segueixen el mateix rigor, que cal advertir que hi ha un altre tipus de creació literària, molt emprada en l'actualitat, on la manca d'exigència plana d'una manera desimbolta, lliscant el menyspreu quasi absolut a la fidelitat històrica a que al·ludíem.

En realitat els escriptors romàntics inventaren la novel·la històrica i reeixiren moltes vegades –uns autors concrets- en fer-ne peces cabdals, obres de gran valor literari. Es serviren més de les llegendes que de la mateixa història, però procurant mantenir-les clares i separades. El procés era correcte: sobre una base històrica certa, es recolzaren en algunes llegendes i després donaren curs a la imaginació creativa, però saberen respectar la història i enquadraren correctament las llegenda. Es pot dir que les novel·les històriques modernes ajudaren, i molt, a l'interès per la història, en especial la història de l'Edat Mitjana. No cal anar fora per trobar algun autor exemplar: tenim Víctor Balaguer, que il·lustra perfectament aquest procés positiu.

En un temps indeterminat, però amb moltes aportacions ben actuals, ha sorgit un tipus de novel·la, també anomenada històrica, que busca precisament en l'Edat Mitjana les seves fons d'inspiració però deixa de banda la base històrica, es fabrica o adultera llegendes i deixa córrer, sobretot, la seva imaginació. Els seus autors, que en l'ordre literari ja trobaran la crítica que es mereixen,tenen especial interès en desenterrar misteris, presentar aspectes més aviat críptics i esotèrics, anar a la recerca de tresors amagats deixats pels pobres Templers, pels Bons Homes Càtars, amb una fixació extraordinàries a resseguir les petges del Sant Grial...

Al costat de tota aquesta literatura, els valor de la quan no discutirem sota el punt de vista de la fabulació, però sí cal denunciar des de les seves incursions devastadores a la història, hi ha, sortosament, un altre corrent narratiu que sense deixar els seus valors literaris té un especial delit en mantenir la fidelitat absoluta i total a la història. A casa nostra, una digna representant del gènere és Isabel Ledo, la qual ja ho va voler demostrar a La Vall d'Or, la primera de les seves novel·les històriques i que, al nostre parer, va reeixir-ne tant en l'aspecte literari com en el purament històric.

Cal dir que els historiadors s'han mirat sempre de reüll la novel·la històrica, probablement per la manca d'exigència a uns esdeveniments clars i documentats, ja esmentada. Però si separem el gra de la palla ens adonarem de la gran col·laboració a la història que aporten els correctes conreadors d'aquest gènere. Moltes vegades l'historiador es dedica, sigui en obres d'ordre general, sigui en monografies, a presentar el fil narratiu d'una sola peça, sense desviar-se gaire cap als elements, podíem dir accessoris. Això produeix una informació valuosa i contrastada però que algú hi troba a faltar un efecte cromàtic que ajudaria a la major comprensió de l'època, el personatge, etc.

És en aquest aspecte que l'escriptor d'història pot col·laborar eficaçment a acabar de situar, a l'abast del lector, l'atmosfera que hi havia a l'entorn de l'esdeveniment històric. Explicar la forma, classe i qualitat dels vestits, per exemple en l'Edat Mitjana ens permet endinsar-nos perfectament en l'exacta situació de vida que portaven el poble menut i la noblesa. Fer una narració dels àpats, de la forma de menjar, del parament de la llar, ajuden molt a acabar de precisar l'àmbit medieval. Sabem molt de reis, nobles, guerres i successions, però ens manca, moltes vegades, el conèixer el dia a dia de l'home i la dona de l'Edat Mitjana senzillament explicat. Tot això ho té a mà l'escriptor de novel·la històrica: fornint-nos les dades intel·ligentment, no com una lliçó afegida sinó

deixant que flueixin per si mateixos, formant part de la narrativa, sens dubte està col·laborant positivament a la història, com també pot utilitzar els buits no documentats de la narració de la història. Els viatges, per exemple, dels personatges: coneixem que surten d'un lloc i que en tal data arriben a un altre, però fora del temps destinat pràcticament ho ignorem tot. Llavors, sense desvirtuar la manera de ser del personatge, explicar els punts de l'itinerari, els costums de la gent que es troba pel camí, poden ser unes pàgines plenes d'interès per entendre, geogràficament i política, unes societats diferents i diverses; pot ser un enriquiment doble: per a la novel·la i per al lectpr.

Sortosament Pels camins del temps té tots aquests valors. Molt ben dosificats, jugant a la fidelitat històrica i a la lliure creació, mantenint el cercle rigorós dels esdeveniments documentats, però alhora il·luminant-los de vida. Les expressions, que en boca dels accitants i dels seus familiars catalans, ens expliquen la impressió sobre el fet del catarisme, de la Croada, de la mateixa Inquisició, són el fruit del gran coneixement que Isabel Ledo té de la història, mai volent violentar el curs de la mateixa, per moltes ganes que ella i tots plegats tinguem de fer-ho quan ens afrontem amb la tragèdia Occitana.

Els esdeveniments que tingueren lloc al Llenguadoc en les primeres dècades del segle XIII configuraren un canvi radical en les aspiracions catalanes ultrapirinenques, el que s'ha anomenat el somni occità, que si mai va existir –hi ha una controvèrsia oberta entre els historiadors- ho va deixar de ser el 13 de setembre de 1213 a Muret, quan el rei català Pere I, el Catòlic, va perdre la batalla i la vida, deixant orfe de sobirà un gran país en plena formació com era la Corona d'Aragó. En l'obra d'Isabel Ledo podem endinsar-nos en els darrers fets, els que conclogueren amb la Croada, la societat singular que s'havia manifestat a Occitània. Les pàgines dedicades a Montsegur no solament són un testimoni segur de la història, sinó que ens fan percebre la desesperació i la fidelitat d'uns homes i dones, commoguts, abocats al gran final. Aquesta és la millor aportació de la novel·la, fer-nos sentir amb ells, compartir la humanitat del moment.

Al llarg de la narració el lector va entrant en coneixença, no només amb els seus protagonistes –aquella Emma, aquest Guillem, aquesta Cecília que mica en mica et vas fent teus-, sinó també de tot el que emmarca la vida medieval catalana, des del palau reial a la casa de Piera, des de les gerres d'argent a les senzilles escudelles... Tot al seu punt, sense cap intent maldestre “d'aprofitar” el moment per incloure els grans coneixements que Isabel Ledo té sobre la societat de l'època; així ha obtingut aquest baf medieval que ha anat impregnant tota la narració. També cal remarcar un aspecte que en la novel·la surt espontani, però que és de gran importància històrica: la relació constant, normal, que hi ha entre la gent que es mou a cavall de les dues vessants dels Pirineus; en aquells moments de comunicacions difícils, uns i altres es relacionen clarament, mai no hi ha consciència de que es mouen en un territori diferent, en uns paratges estranys. Pels camins del temps és una novel·la, és clar, però també és una preciosa aportació a la història del dia a dia medieval, sense cap escletxa, sense cap turpitud fantasiosa.

La fantasia, la imaginació, és on havia de ser: en l'esplèndida narració. Per part meva només m'atreveixo a dir una cosa: és un dels pocs llibres que darrerament m'he llegit de dalt a baix tot d'una tirada. No crec, en veritat, estar preparat per afegir res més en aquest sentit, ja la crítica sabrà valorar-lo. La meva raó d'atansar-me a Pels camins del temps era l'interès per una bona novel·la històrica. Després de La Vall d'Or ja sabia que anava a trepitjar ferm; de totes maneres, la lectura de la novel·la medieval d'Isabel Ledo ha superat les meves expectatives.

Jesús Mestre i Godes (Barcelona, 1997)